

En e-bog fra

ANIS

Se flere titler på www.anis.dk

Denne e-bog indeholder et digitalt vandmærk. Der er ved dit køb indlejret et digital mærke, som kan vise tilbage til dig som køber. Du skal derfor passe på, at andre personer ikke får adgang til en kopi af din fil, da du vil stå som ansvarlig.

HISTORIEN OM K.E. LØGSTRUP

OLE JENSEN
HISTORIEN OM K.E. LØGSTRUP

Forlaget ANIS
København 2011

Historien om K.E. Løgstrup
Ole Jensen

© Forfatteren og Forlaget ANIS, 2007
3. udgave 2011

Bogen er sat med Garamond på Religionspædagogisk
Center

ISBN-13: 978-87-7457-551-1

Omslag: Mindgame

Udgivet med støtte fra Augustinus Fonden, Velux Fonden,
Felix-fonden og Kirkeligt Samfund

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 – fax 3325 0607
www.anis.dk

Tilegnet Iris Nielsen-Refs

Indhold

Forord

Første del Afsæt – Polemik

Kapitel 1: Begyndelser

- En "programerklæring" 15
- En from dreng 15
- "En født filosof" 22
- Mellem to stole: filosoferende teolog 25

Kapitel 2: Ansatser

- Romance og ægteskab 29
- Præstegårdsliv 31
- Danmark besat 38
- Striden med Hal Koch 42

Kapitel 3: Opgør med epokens irreligiøse filosofi

- En irreligiøs epoke 47

- Ateisme, nihilisme og kristendom 48
- Løgstrup og Nietzsche 51
- Irreligiøsitet og kantianisme 52
- Løgstrups modtræk 54
- Dualisme og "pilgrimsteologi" 56
- Endeligt og uendeligt – Lutherlæsning 59

Kapitel 4: Opgør med epokens irreligiøse teologi

- Den unge professor 61
- Bruddet med Tidehverv 66
- Eksistens og forståelse 70
- Irreligiøsitet og kierkegaardsk teologi 73
- "Programerklæring" nr. 2 76

Anden del Udførelse – Filosofi

Kapitel 5: Definitivitet – det bestemte, livet er som skabt

- Fra afsæt til udførelse 81
- I Skødstrup 82
- "Livslove" 84
- Indbyrdes afhængighed 88

- Den tavse etiske fordring 89
- Radikalitet og ensidighed 89
- Fordringen og Jesus 90
- Uopfyldelighed. Moral og skyld 93
- Mulighed og virkelighed 95
- Løgstrup som lærer 96

**Kapitel 6: Durativitet –
det varige i det flygtige**

Angst og kvalme – og glæde 101

Suveræne livsytringer og
kredsende tanker og følelser
104

Tilliden 106

Talens åbenhed 108

Barmhjertigheden 109

De kredsende tanker og følelser
111

Fællestræk 112

Solen og skyggen. Ontologisk
forrang 114

Skabelsens forrang for faldet 115

En overset klasse af livsytringer
117

De to fænomengrupper 119

Synd skal ikke forstås extensivt
119

Durativitet versus “øjeblik” 121

En slags konklusion 123

I lære hos Løgstrup. Løgstrup som
kollega 124

**Kapitel 7: Extensitet –
rummets genkomst**

Altings sansbare legemlighed 131

Punktum i opgøret med Kant
134

Forståelse og sansning 137

Sansningens afstandsløshed 139

Stemthed og grundstemtheden
141

Skabelse og tilintetgørelse 144

Artikulation af det stemte indtryk
145

“Hele”, “definitive” og “givne”
naturforekomster 146

To slags forståelse 150

Dualismen går igen 153

Nominalisme førhen og nu 155

Universalet er singulært 156

“Skamløshed” – Naturetik 159

**Kapitel 8: Religiøsitet –
religionens genkomst i
filosofien**

Metafysik – universmetafysik 163

Metafysik: gådebevågenhed 167

Religiøs tydning 168

Liv og tydning. En anonym
religiøsitet 169

Universet og vi 172

Panteisme og oplevelsesreligiøsitet
175

Sorgen gør sig tanker – Lære 176

Den metafysiske trehed –
Værensmagten 177

Værensmagten tydet religiøst 179

“Kende at verden er Guds” 181

Tredje del

Konsekvenser

Teologi – Etik

Kapitel 9: “Det universelle i kristendommen”

- Lynkursus i kristendom 185
- Filosofi og moderne dogmatik 190
- Nye dogmatiske indsigter 190
- Moderne livsforståelse og Bibelen 191
- Universelt og specifikt 193
- Skabelsen 194
- Syndefaldet 197
- Loven 199

Kapitel 10: “Det specifikt kristelige i kristendommen”

- Kristentro: Jesus er Kristus 203
- Jesus, før han kaldes Kristus 204
- Jesus i Løgstrups version 207
- En børnebegravelse 210
- Et kristologisk nybrud 213
- Tilknytningen 215
- Dødsovervindende barmhjertighed 218
- Det onde er en episode 219
- Kirke 221
- Gavmildhed og grusomhed 222
- Teodicéproblemet 223
- Løgstrup kommenterer 226

Kapitel 11: Etik

- Løgstrups etiske forfatterskab 231

- Etikkens grundfænomen er føretisk 232
- Karakteregenskaber 234
- “Den gyldne regel” 236
- “Den kosmiske ligheds” regel 237
- De to regler som målsætning 240
- De to regler som kriterium 242
- Etik og kristendom 245

Kapitel 12: Afslutninger

- Ungdomsoprøret 247
- Pullimit for rødvin 251
- Løgstrups død 253
- Løgstrups eftermæle 256
- Rosemaries dramatiske død 259

Litteratur

- Bibliografi 263
- Skrifter af Løgstrup 263
- Anden litteratur, især skrifter om Løgstrup 265

Læsevejledning

Ordforklaring

Studiekredsforløb

Navneregister

Sagregister

FORORD

Planken ud med Løgstrup

Denne bog er skrevet, fordi jeg dårligt kunne lade være at gøre forsøget. Det er en meget personlig bog, hvor jeg aflægger regnskab for et halvt århundredes beskæftigelse med Løgstrups tænkning.

Det tog sin begyndelse i foråret 1957. Løgstrups bog *Den etiske fordring* var udkommet sidst i november 1956, og anmeldelser og omtale af den var at finde i stribevis af aviser og publikationer. Jeg var begyndt at studere teologi i København i september 1956 og fandt stunder til at læse mig ind i bogen ved siden af forberedelsen til Hebraikum og Filosofikum. På Askov Højskole vinteren før havde jeg truffet Knud Hansen og læst Heretica-digterne. Jeg var moden til Løgstrup, og bogen blev "tyret" igennem om sommeren 1957.

Siden har jeg læst Løgstrup og finder stadig nye og overraskende sider af hans værk – så dybdeborende og dybsindigt og mangfoldigt er det.

Efter "teologisk forprøve" i januar 1958 fortsatte jeg studierne i Århus og havde fra da af også personligt med Løgstrup at gøre indtil hans død – som min lærer, som kollega og siden som en faderlig ven.

Langs ad har jeg været Løgstrup-fortolker og Løgstrup-formidler på universiteter, på højskoler, seminarier og gymnasier og i mangfoldige sognegårde og forsamlingshuse over det ganske land.

Denne bog samler disse aspekter som en prisme: min granskning af Løgstrups værk, mit kendskab til ham som person, de mange erfaringer med formidling af hans tanker.

Den anlægger et *helhedssyn* på hans livsværk. Den vil vise, at det er det *rette* helhedssyn at anlægge. Den *formidler* hans tanker, både til fagfæller og til andre interesserede. Og den fortæller *biografisk* om hans liv, både hans offent-

lige virke og private forhold af almen interesse, herunder hans ægteskab med Rosemarie Løgstrup.

Han var både *teolog og filosof*. Og teologi og filosofi kan ikke skilles ad hos ham. Samtidig skal de holdes ude fra hinanden. Der er sammenhæng, men ikke sammenfald.

Det gør, at man godt kan holde sig til hans filosofi og lade teologien ligge. Mange gør det. Det samme med etikken. Bogens to etik-kapitler – kap. 5 og kap. 11 – kan således læses for sig. Men helheden går tabt.

Man kan også vælge fra i Løgstrup efter niveau. Nogle er optaget af fænomenologien, men står af over for metafysikken. Andre er med på metafysikken, men ikke på religionen. Andre igen melder fra ved kristendommen. Jeg tager det hele med. *Jeg går planken ud med Løgstrup!*

Bogen kan også bruges som introduktion til forfatterskabet. Den egner sig som grundbog for studiegrupper og studiekredse – men da også bare til almindelig lystlæsning.

Jeg har næsten helt undladt at henvise til de mange bøger og artikler, der er skrevet om Løgstrup. Jeg har lært meget af dem – uden tvivl. Men det meste har jeg indoptaget i min egen opfattelse og er ikke længere klar over, hvor jeg har det fra. Hvordan skulle jeg kunne gøre ret og skel? Hvordan skulle jeg dele sol og vind lige? Og diskussion med andre om min tolkning falder uden for bogens rammer. Så jeg giver min reverens til de mange ihærdige og kloge ting, der er skrevet. Jeg opfatter os Løgstrup-læsere som et søster- og broderskab mere end som konkurrenter. Så ingen nævnt, ingen glemt.

To undtagelser må jeg dog gøre. Uden *Karstein Hansens* bibliografi havde jeg ikke kunnet skrive bogen. Og *Svend Andersens* lille bog *Løgstrup* kommer så samvittighedsfuldt rundt i alle dele af forfatterskabet, at den har sparet mig for meget besvær med at finde dette og hint, som jeg vidste var et eller andet sted, men hvor?

Apropos Løgstrup-formidling har jeg forsynet bogen med et læsevejledningsskema, der kan benyttes som en "læsehjælp" for den, der gerne vil i lag med Løgstrup på en hensigtsmæssig måde (s. 268-269). Til slut i bogen finder man ligeledes en ordliste og forslag til et studiekredsforløb med bogen som grundbog, foruden et navne- og sagregister.

Ikke alt har kunnet tages med, uden at bogen var blevet uformelig. Det har givet nogle svære valg – med det resultat, at eksempelvis Løgstrups kunstfilosofi og hans sprogfilosofi kun er ganske sporadisk berørt.

Hertil kommer de svagheder, som jeg selv har overset.

Ved citering har jeg undladt at markere fremhævelser, ændring af ordstilling og udeladelse af ord eller dele af en sætning.

Jeg har spurgt mig for rundt omkring, når der var ting, jeg var i tvivl om, og alle steder har jeg mødt hjælpsomhed. Nogle få har læst og kommenteret manuskriptet og givet en række værdifulde forslag til forbedring. Det gælder Henrik Bach, Bjørn Rabjerg og Ole Morsing. Og fremfor alt gælder det Løgstrups søn, Jørgen Løgstrup, og min kone Iris Nielsen-Refs.

Jørgen Løgstrup har givet mig en række vigtige oplysninger, som jeg ikke kendte i forvejen. Han har henledt min opmærksomhed på Løgstrups tale ved begravelsen af hans og Birgit Løgstrups lille søn i 1969, og parret har givet mig lov til at citere fra den utrykte tale. Og Jørgen Løgstrup og hans søskende har generøst ladet mig blade i familiens samling af fotografier og bringe nogle af dem her.

At ånden er redebon, men kødet alt for skrøbeligt, har jeg længe måttet sande. Jeg var bange for, at jeg ikke længere havde kræfter til at skrive en bog. Det er min kone Iris' skyld, at det lod sig gøre. Hun har lagt den nødvendige opmuntring og opbakning som en uventet gunst i min skål. Og læst med hele vejen og foreslået mangfoldige forbedringer. Så hende tilegner jeg bogen.

Jeg har modtaget støtte til udgivelsen af bogen fra *Augustinus Fonden*, *Felix-fonden*, *Velux Fonden* og *Kirkeligt Samfund*. Jo mere markskrigrisk verden ter sig, jo vigtigere er det, at mindre anmassende dele af åndslivet kan modtage sådanne håndsørkninger.

I 3. oplag er der rettet nogle mindre fejl, og ordet "rangorden" er – for at undgå misforståelser – ændret til "rangforskell".

2. udgave

I 2. udgave er der foretaget nogle smårettelser og mindre forbedringer, de vigtigste er på side 257 og side 276.

FØRSTE DEL
AFSÆT – POLEMIK

KAPITEL 1: BEGYNDELSER

“For den jødisk-kristne tro at se til overstiger det menneskets evne og kraft at kende og møde Gud i verden. Det overstiger derimod ikke menneskets evne og kraft at kende, at verden er Guds” (1962, 526).¹

En “programerklæring”

Historien om *K.E. Løgstrup* er historien om et liv med et ærinde. Det er historien om en filosofisk begavet teolog, der bruger sin filosofiske begavelse til at pege på alt det i menneskelivet og universet, der tyder på, at “*verden er Guds*”. De citerede ord fra 1962 kan man godt kalde en “programerklæring” for hans livsopgave. Det er dette, han sætter sin iagttagelsesevne og tankekraft ind på at vise gennem hele sit lange og flittige arbejdsliv.

En from dreng

Knud Ejler Løgstrup blev født den 2.9.1905 og døde den 20.11.1981. Han voksede op i København, hvor Vesterbro støder op til Frederiksberg. Adressen var Værnedamsvej 10, senerehen Vesterbrogade 60. Hans mor havde en hårklinik og frisørsalon m.m., *Kirstine Rønne’s Klinik for Hud- og Haarpleje*. Hun havde været i USA og lært “medicinsk hårpleje” og truffet sin kommende mand på båden hjem. Hun opdaterede i øvrigt siden sine kompetencer

-
1. Det var Luthers opfattelse, som Løgstrup deler, se 1956b, 46; 1978, 62. – Ved henvisning til skrifter af Løgstrup anføres alene årstal og sidetal. Ved henvisning til andre skrifter anføres forfatterens efternavn og årstal og sidetal. Se litteraturlisterne bag i bogen.

Konfirmand.

Familien Løgstrup. Midten af 1920'erne.

ved flere besøg i USA og England. Rønne var hendes pigenavn. Hendes far havde lavet dekupør-arbejdet til bedekammeret på Frederiksborg Slot ved genopbygningen efter branden i 1858, så Rønne var et kendt navn i de bedre kredse i byen.

En af de fruer, der kom hos hende, var Hal Kochs mor, provstinde Margrethe Koch. Kochs far var den kendte – socialdemokratiske – Frederiksborg-provst Hans Koch. Løgstrup og *Hal Koch* (1904-63) var jævnaldrende. De kom begge i Vesterbro KFUM og gik i gymnasiet på Metropolitanskolen på samme tid, dog ikke i samme klasse. Der gik i øvrigt også Løgstrups senere kollega, *Regin Prenter* (1907-1990), to klasser under Løgstrup.

Løgstrups far, *Sofus Løgstrup*, var frisøruddannet som moderen, men arbejdede som bogholder i et firma. En tid havde han sin egen grossistvirksomhed. Det var et enkeltmandsforetagende, og han drog selv rundt til detailhandlerne med sine varer. Ved et møde kom en mand hen og fortalte mig, at hans far, der var præst, havde en aftale med Sofus Løgstrup. Han lånte præstens bil, når han var ankommet til Nordjylland med Aalborg-båden fra København. Men han var ikke nogen god sælger. Han forstod ikke at rose sine varer og besnakke folk til at købe dem. Det tror jeg heller ikke, hans søn ville have kunnet. Det endte med, at Løgstrup senior vendte tilbage til arbejdet som bogholder.

Men i øvrigt er det mest moderen, man hører om. Hun har været en indtryksfuld kvinde, ingen tvivl om det. Og ambitiøs og succesrig har hun været. Blandt sine kunder talte hun damer fra hoffet, bl.a. prinsesse Marie. Vi befinder os i det "bedre borgerskab". En lille ting som bordkortet ved Knud Ejlers konfirmation vidner om det. På bukket, beigetonet karton ses konfirmandens kontrafej i oval indramning under en guldranke. Indeni står menuen anført i fin, krøllet guldtryk: "Tartaletter med Hummer og Asparges. Kalveryg med Grøntsager. Dertil Rødvin. Osteanretning. Is. Dertil Portvin og Madeira. Overflødighedshorn. Kaffe og Likør."

Løgstrup havde en bror, nogle få år yngre. Han blev siden læge i Sønderjylland. Familien var tilknyttet Menighedssamfundet ved Eliaskirken på Vesterbro Torv, tæt på hjemmet – "Indre Missions højborg i København", kalder Løgstrup det senere. Selv kom han, fra han var 15 år, i Vesterbro KFUM.

Her fik han venner for livet. Og de kunne huske ham i Vesterbro KFUM, så sent som i 1980'erne. Da holdt jeg et foredrag dér – om Løgstrup. Det må have været for senior-afdelingen, for der var mange ældre til stede, og en del af dem havde kendt ham godt i deres ungdom, mens han endnu var medlem. Siden – i 1936-37 – brød han med miljøet.

Et sted fortæller Løgstrup, at han også dyrkede sport. Han var medlem af gymnastik- og svømmeklubben "Hermes". Der findes et fotografi af ham og broderen i klubbens dragt.

Om erindringer sagde Løgstrup, at dem kan man skrive, når man ikke længere kan andet. Og da han døde som 76-årig, var han stadig i fuld gang med at tænke nye tanker. Han sad ved sit skrivebord. Hans kone råbte, at der var en mus i køkkenet. Han gik derud og greb en kost for at fange den. Han hidse sig op og sank sammen – fra barnsben havde han en hjertesvækkelse. Rosemarie Løgstrup satte sig på gulvet og tog hans hoved i sit skød. Sådan udåndede han. Lampen var stadig tændt på hans skrivebord, hvor han arbejdede med sit sene hovedværk, *Metafysikken*. To bind af den var blevet trykt, men der var to bind tilbage, som vi andre senere måtte udgive i ufærdig form. Så han fik aldrig skrevet sine erindringer.

Men ved to lejligheder har han fortalt nogle spredte træk fra sit liv – den ene gang i causeriform (1987, 146ff og 158ff.). Det var, da han gik af som professor som 70-årig i 1975. Han var tydeligvis lettet, hvad der præger hans beretning. Han havde også været involveret i en masse strid og polemik i årene forud. Løgstrup gav ikke ved dørene, hvis der var vigtige principielle ting på spil. Dér kunne han være meget vedholdende og stejl. Han tog konflikterne uden at vige en tomme, medmindre klare argumenter kunne overbevise ham. Og ikke et øjeblik skelede han til, om det kunne gå ud over hans popularitet.

Causeriet hedder "Min tids tre fromhedsbølger. En smule subjektivt set". Løgstrup fortæller her om præsten ved Eliaskirken, Andreas Fibiger, der var kendt for sine overdådige talemåder og sine evner som omvendelsesprædikant. Han var blevet kaldet fra Jylland til det nyoprettede Vesterbro-sogn og havde været drivkraften ved opførelsen af den fornemme, moderne bykirke med den imponerende trappe ud til torvet. Kirken var blevet indviet i 1908, og

her gik Løgstrup til konfirmationsforberedelse i 1919-20. Det var en forrygende oplevelse, for Fibiger var en mand med et stort skuespillertalent, og han underholdt de unge på det herligste. Men hensigten var klar. Efter gammen kom Alvoren: de skulle omvendes!

Søndagen efter konfirmationen skulle konfirmanderne til alters første gang – sådan var det dengang, børn kom ikke til alters. “Jeg har spurgt mig selv”, skriver Løgstrup, “om jeg nogen sinde har oplevet en lignende angst” som den søndag, “og det har jeg ikke”. Man skulle være omvendt, ellers spiste eller drak man sig en dom til, sådan udlagde man Paulus’ ord i Første Korinterbrev 11, vers 29. Og omvendt – det var Løgstrup ikke, han kunne ikke hitte ud af, hvordan man skulle bære sig ad for at blive det, skriver han. Han har aldrig været så bange. End ikke, da han under besættelsen var ved at blive fanget af tyskerne ved Storebæltsfærgen. Han rejste mellem landsdelene med falsk identitetskort som kurer for *Frode Jakobsens* modstandsorganisation “Ringens”. Han blev afsløret, men var dristig og stak af uden om kontrollen og slap ved et mirakel. Han havde handlemuligheder, forklarer han, det havde han ikke ved konfirmandaltergangen.

Han forsøgte også senere at blive omvendt, sidste gang i efterårsferien i sit første studieår et sted i Halland, hvor en vidt berømt vækkelsesprædikant, pastor Björk, holdt til i stemningsfulde omgivelser ved skov og sø. Men intet hjælp. Det lykkedes ikke. Han var snotforkølet hele ugen og skulle nyse, hver gang det var lige før. Så opgav han det. Og vendte sig siden med heftighed mod alle omvendelsesbevægelser eller “fromhedsbølger” – han nævner to andre, som han stødte ind i senere i sit liv: den eksistentiale absurdisme, som prægede de studerende, da han blev professor i Århus i 1943, og studentermarxismen under ungdomsoprøret i slutningen af 1960’erne og begyndelsen af 70’erne.

Men tag ikke fejl af ironien. Den er fremkommet i bagklogskabens lys. Løgstrup var seriøs KFUM’er længere, end man skulle tro. Han har virket som leder i hvert fald i 1930 – det fremgår af en enquête i “Maanedstidning for KFUM i København”. Hans svar er helt i bevægelsens ånd. Målet er at “vinde hvert Halvaars Konfirmander enkeltvis”. Og så sent som i 1936 holder han foredrag om “Lederen og Guds Ord” på KFUMs nytårskursus, og der

KFUM-kammerater 1924. En sømand, en lærer, en maskinarbejder – og en stud.theol.

Lederen vasker tæer.
Efterårslejr 1928.

er artikler af ham i “Indre Missions Tidende” og i “Ungdomsarbejderen”, et tidsskrift for KFUM og K i Danmark, og i “Maanedssblad for Vesterbro KFUM” i 1934 og 1936. Han har været omvendelsesstrateg! Og det længe efter, at han havde opgivet selv at blive omvendt!

Bevægelsen har da også været tilfreds med og stolt af den unge begavede teolog. Rosemarie Løgstrup har fortalt mig, at KFUM-sekretær for København, *Kaj Petersen*, en nær ven af Løgstrup, tilbød Løgstrup en stilling som KFUM-sekretær, jeg husker det som landssekretær. Det var efter, at hun var kommet ind i billedet, så det må have været mellem 1934 og 1936. Og han overvejede tilbuddet!

Kaj Petersen stod også Hal Koch nær – hver var fadder til et af den andens børn. Det fortalte Kaj Petersens datter, Karenmarie Exsteen, mig på et Løgstrup-kursus, hvor hun deltog. De mødtes da også alle tre hos Kochs i Tübingen i 1930 (se 1992, 75). Kaj Petersen er lidt ældre end Koch og Løgstrup (f. 1898), så mon ikke han har været en af deres KFUM-ledere i ynglinge-årene?

I et brev til sine forældre af 11.3.1935 skriver Kaj Petersens hustru: “I torsdags til frokost var her en cand.theol. (snart dr.theol.) Løgstrup med sin nygifte tyske kone, som ikke talte dansk; da vi havde spist, gik Kaj og Løgstrup ind i Kajs stue, så Jørgen (hendes fætter) og jeg fik rig anvendelse for vort $\frac{3}{4}$ glemte tysk.” Der kan meget vel være blevet talt KFUM-sekretær i “Kajs stue”, og det kan have været Kaj Petersens egen stilling – Rosemarie eller jeg kan have husket fejl. Året efter overvejede Kaj Petersen kraftigt at søge præstestilling i Hellerup, og senere på året søgte og fik han embedet som kapellan ved Domkirken i København. I øvrigt døde han i 1937 (Exsteen 2004, 105).

Løgstrups hovedindvending mod den pietistiske vækkelseskristendom var senere hen, at den opfatter kristen tro som det at have nogle sær-oplevelser i en sær-region af virkeligheden, som kun de omvendte eller “frelste” har adgang til. Han kaldte det også “esoterisk” religiøsitet, religion for de særligt indviede. Men ret beset, siger han, er kristen tro en særlig måde at “tyde” erfaringer og oplevelser på, som alle mennesker gør, og som derfor er fælles for

alle (se f.eks. 1984b, 46). Hvordan, vil vi få at se. Det handler hele denne bog om.

Datidens KFUM-religiøsitet lagde en vældig vægt på moral. De unge mænd skulle dannes til stærke karakterer. "Renhed" var et kodeord. Det betød først og fremmest total seksuel afholdenhed. "Selvbesmittelse" var den "lønlige brøde", synden i "dølgsmål", som de unge mænd skulle bekæmpe som Satans fristelse. Og når de så alligevel "faldt", hvad unge mænd jo gør, kunne deres skyldfølelse over det bekvemt benyttes til at gøre dem møre og beredt til omvendelse.

I årene efter 1926 fandt der et kirkeligt ungdomsoprør sted, som havde en uhørt voldsomhed. Det blev til den kendte *Tidehvervs-bevægelse* (som dengang havde et delvis andet præg end nu). Den opstod blandt unge teologer med pietistisk baggrund i en studenterbevægelse med stærkt KFUM-præg og var en reaktion på ideen om en personlig vækst i kraft af omvendelse og tro. Mennesket er en synder – er og bliver en synder. "Gud er alt. Jeg er intet. Du er en idiot!", siger Tidehvervsmanden i en kendt teologvittighed.

Men voldsomheden i opgøret med de åndelige fædre havde ikke mindst at gøre med brugen af de unge mænds seksualitet som religiøst pressionsmiddel, det er jeg ikke i tvivl om. De sagde det ikke ligeud dengang. Det er først i vore dage, man kan tale åbent om sådan et emne.

Løgstrup nævner det heller ikke. Men når han senere skrev og forelæste om seksualmoral, f.eks. i forbindelse med Luthers opgør med munke-/nonnelivet og cølibatet, slog han to ting fast. For det første, at seksualiteten er en magt, man ikke bare kan undertrykke, eller sagt med Luther: Man kan ikke lægge ild og strå ved siden af hinanden og forbyde dem at brænde. For det andet, at seksualiteten ikke i sig selv er noget smudsigt, der som sådan skal forsages. Den er en af Guds gaver til mennesket.

"En født filosof"

Som sagt gik Løgstrup i gymnasiet på Metropolitanskolen, der dengang lå på Frue Plads mellem Domkirken og Universitetets hovedbygning. Det var i årene 1920-23. Han gik i klasse med Hans Scherfig, der skrev *Det forsømte forår*. Løgstrup var enig med Scherfig i hans kritik af skolen uden dog at kun-

ne genkende nogen lektor Blomme blandt lærerne. Prenter, der gik to klasser under, fortæller for øvrigt, at han af og til vekslede ord med Scherfig, men aldrig havde talt med Løgstrup, før de blev kolleger på universitetet i Århus.

Et lyspunkt var religionslæreren, den unge teolog *Michael Neiiendam*. Løgstrup kaldte senere hans timer “oaser i ørkenen”, og det var denne undervisning, der gav stødet til, at han valgte teologi som studium. Han havde overvejet at blive læge. Hjemmets og hans egen fromhed har dog sikkert også betydet noget for hans beslutning.

Sympatien var gensidig. Senere var Neiiendam i mange år Holmens provst. Her havde han det gejstlige tilsyn med de unge cand.theol.’er, der af-tjente deres værnepligt som “værnepligtige teologer”, en slags feltpræster i flåden. En af dem var den senere biskop Holger Jepsen. Han fortæller, at Neiiendam omtalte Løgstrup som en meget sympatisk elev, men at han faktisk var en smule tung i det. Indtil han, efter gennemført universitetsstudium, “foldede sig ud som en blomst” – Neiiendam var kendt for sit malende ordvalg.

Rosemarie Løgstrup har fortalt, at det ikke varede ret længe, før det gik op for hende, at hun var blevet gift med “*en født filosof*”. Selv siger han da også: “Endnu i første gymnasieklasse legede jeg med tinsoldater sammen med en klassekammerat. Han drev det siden til at blive general, mens jeg uden syndelig overgang gik fra tinsoldaterne til filosofien. Når jeg bagefter tænker på det, må jeg have været utrolig fængslet af filosofien, da det ikke svækkede min interesse det mindste, at jeg intet forstod – og vidste, at jeg intet forstod. Årevis. Eller for at være helt nøjagtig fire år, to år i skolen og to år på Københavns Universitet. Hvad det var at læse og arbejde grundigt opdagede jeg først i mit tredje studieår. Da var jeg gået til Frithiof Brandts gennemgang af ‘Kritik der reinen Vernunft’ i to semestre (den varede fire) og måtte konstatere at jeg ikke havde begrebet en pift. Så blev jeg stædig, begyndte forfra, svor at lige meget hvor lang tid det skulle tage mig, forstå det ville jeg, og det til bunds” (1987, 158).

Og det tør siges, at det blev tilfældet. Løgstrups første hovedværk, doktordisputatsen fra 1942, er intet mindre end en bombe under den tænkning, der går tilbage til det nævnte værk af den berømte filosof *Immanuel Kant* (1724-

1804). Og det var den tænkning, der stadig var den vedtagne og almindelige i filosofifaget ved de fleste europæiske universiteter helt ind i 1930'erne, selv om dens blomstringstid lå nogle årtier tidligere. Her var den københavnske filosofiprofessor *Frithiof Brandt* (1892-1968) ingen undtagelse.

Nu var det *teologi*, der var Løgstrups egentlige studium. Og inden for teologien skelner man mellem de "historiske" fag: Det Gamle Testamente, Det Nye Testamente og kirkehistorie – og de "systematiske" fag: dogmatik (tros-lære), etik og religionsfilosofi. De "systematiske" fag er de fag, hvor kristendommens nutidsrelevans tages op til behandling. Det var så udpræget dem, Løgstrup brugte mest tid på. Det er jo dér, kristendommen og samtidens filosofi og tænkemåde støder sammen. F.eks. kan *Luthers* (1483-1546) skabelsestanke og Kants filosofi ikke forliges – og at der er en konflikt mellem dem, har Løgstrup tidligt været klar over, tror jeg.

Da han i 1930 havde afsluttet det teologiske studium, valgte han den videnskabelige løbebane. Og der var fart på – i første omgang. Det var nu, han "foldede sig ud som en blomst". I 1932 besvarede han en "prisopgave" og fik universitetets guldmedalje for besvarelsen. I 1933 indleverede han en afhandling til antagelse til forsvar for den teologiske doktorgrad, som det hed. I 1934 deltog han med megen hæder i en offentlig forelæsningskonkurrence om en stilling ved universitetet som docent i "systematisk teologi".

"Prisopgaven" er en slags svendeprøve på universitetet. Der udskrives et emne inden for et af teologiens forskellige fag – her religionsfilosofi. Besvarelsen indsendes under mærke med forfatterens navn i en lukket konvolut, der først åbnes, efter at afhandlingen er bedømt. Der stilles høje krav – der kan også gives sølvmedalje eller "godkendt", men afhandlingen kan også forkastes, og så destrueres kuverten uåbnet.

Docent er stillingen lige under professor. Ved konkurrencen holdt de fire ansøgere tre dage i træk hver en forelæsning over et emne, de havde fået opgivet ti dage forinden, den fjerde dag over et frit valgt emne. Løgstrup var kun 29 år gammel, og en lidt mere moden forsker – N.H. Søe – blev foretrukket til stillingen, men Løgstrups indsats blev rost i høje toner. Regin Prenter fortæller, at professor Jens Nørregaard sagde til ham, efter at de havde påhørt en af Løgstrups forelæsninger: "Ja, der kan ikke være tvivl om,

hvem af disse ansøgere der er den mest begavede. Men vi *kan* jo ikke give docenturet til en ung mand, der så godt som ingenting har skrevet” (Prenter 1982, 98).

Men så sker der en brat opbremsning i “den fødte tænkers” hurtige karriere. Hans doktorafhandling bliver ikke antaget!

Og dette gentager sig i 1938, hvor han indleverer en ny afhandling. Også den bliver afvist.

I mellemtiden var han blevet præst på landet.

At blive doktor – her *dr.theol.* – er ridderslaget på universitetet. Så er man fuldbefaren forsker. Det er normalt afgørende for, om man kan blive professor.

Mellem to stole: filosofierende teolog

Løgstrup var ikke ene om at finde den herskende filosofi utilfredsstillende. Nede i Europa var der dukket kritiske stemmer op, især blandt elever af den store filosof *Edmund Husserl* (1859-1938), der havde skabt begrebet “*fænomnologi*” om en ny måde at tænke på. Den mest fremtrædende af disse elever var tyskeren *Martin Heidegger* (1889-1976), der blev fader til den såkaldte “*eksistensfilosofi*”. Løgstrup var under påvirkning fra denne nye tænkning, både fra Heidegger og fra en anden elev af Husserl, som hed *Hans Lipps* (1889-1941), men også fra andre beslægtede strømninger, herunder den såkaldte “*jeg-du-filosofi*”, der bl.a. talte den kendte jødiske filosof *Martin Buber*, samt den såkaldte “*livsfilosofi*”, som havde en dansk repræsentant i den berømte religionshistoriker *Vilhelm Grønbech* (1873-1948).

Det er meget forskellige strømninger. Men fælles for dem er, at de tænker ud fra menneskets konkrete tilværelse og ikke ud fra konstruerede tankebygninger og systemer som den filosofi, der hidtil havde været dominerende. De undersøger den menneskelige eksistens, som den udfolder sig, når dagliglivet “med og mod hinanden” går sin gang, som Løgstrup udtrykker det få år senere. Det følte uhyre velgørende, og Løgstrup sugede begærligt til sig.

Og han havde ikke blot studeret disse tænkere – han havde også opholdt sig i lange perioder ved de universiteter, hvor de og andre kendte tænkere virkede. I 1930-31 sad han således i Strasbourg. Han har fortalt, at han ofte i

weekend'erne tog over til Schwarzwald og gik lange ture i bjergene sammen med en anden ung forsker. Denne havde det med at jamre sig over alt muligt, og Løgstrup gjorde den iagttagelse, at selvmedlidenhed spærrer for andres medlidenhed. Man kan simpelthen ikke komme til med sin medfølelse, så til sidst opgiver man – og den selvmedlidende har så selv skabt mere at være selvmedlidende over, fordi man undgår ham. Det er sådan en iagttagelse, der er plads til i den ny måde at filosofere på. Det er et eksempel på “fænomenologi”. Den tænke måde benytter Løgstrup senere med meget stort talent. Det er helt tydeligt fra og med bogen *Den etiske fordring*, der udkom i 1956.

Det følgende år opholdt han sig i Göttingen hos ovennævnte Hans Lipps. Derefter i Paris og i 1933-34 i Freiburg i Sydtykland. Og han fortsatte sin rejsevirkosomhed indtil 1935 med ophold i Wien og Tübingen. I Tübingen havde han for øvrigt været tidligere og besøgt Bodil og Hal Koch, mens de var på studieophold der. Det var en gammel tradition, at lovende unge teologer drog på lange dannelsesrejser i Europa. Traditionen blev afbrudt af krigen, men genoptaget bagefter. Jeg var selv 2½ år i Tyskland som ung teologisk forsker i 1960'erne, opmuntret dertil af Løgstrup. Rejserne blev på Løg-

“Prost Knud!” – Skål! – står der bag på billedet. Ca. 1930-31.

strups tid finansieret ved legater og eventuelle egne midler. F.eks. solgte Løgstrup sin guldmedalje for at skaffe rejsepenge. I min tid var det først og fremmest ved forskningsstipendier fra universitetet.

I de afhandlinger, der blev afvist, var Løgstrup inspireret af de nye strømninger i Europa. Så det var revolutionerende filosofiske ideer, han præsenterede sine danske bedømmere for. Hertil kom, at Løgstrup jo både var teolog og filosof, og der var mere filosofi end teologi i afhandlingerne. Professorerne ved Det teologiske Fakultet bad derfor professoren i filosofi – Frithiof Brandt! – om at indtræde i bedømmelsesudvalgene, helt som det var skik og brug i sådan et tilfælde. Og Brandt vendte tommelfingeren nedad – begge gange. Fakultetet turde ikke andet end følge hans dom. De forstod sig ikke nok på filosofi. Problemet var, at Løgstrup var havnet mellem to stole.

Jeg er ikke i tvivl om, at i Brandts univers var Løgstrups forehavende det samme som at bestride selve verdensordenen. Det var et opgør med, hvad der havde gjaldt for fastslåede sandheder i halvandet hundrede år, ja, endnu mere, egentlig helt tilbage til det gamle Grækenland. Det har simpelthen været umuligt for Brandt – både fagligt og personligt – at vedgå, at den bitte student Løgstrup, der var noget træg i det og oven i købet teolog, og som da også nu – da den anden afhandling blev indleveret – var endt som landsbypræst på Fyn, skulle være af et sådant kaliber. Det var for langt ude.

Göttingen 1932.

Løgstrup lod sig ikke slå ud, heller ikke da han i 1940 indsendte en afhandling for tredje gang. Den fik han ganske vist også tilbage, men denne gang med en opfordring til at foretage nogle ændringer og så indlevere den igen. Endelig – i 1942 – lykkedes det. Det teologiske Fakultet havde omsider opgivet at tage Brandt med i bedømmelsesudvalgene. Det var Hal Kochs for-tjeneste – han var blevet professor i 1937. Han fik den idé at hente den svenske professor *Anders Nygren* over fra Lund. Han var ganske vist også kantianer, men var både filosof og teolog som Løgstrup og rummelig nok til at se Løgstrups format.

Jeg har aldrig hørt om magen til forløb som dette. Ikke sjældent er det en katastrofe, når en forsker får en disputats afvist. Løgstrup må have været meget sikker på sig selv. For det har tilsyneladende ikke anfægtet ham syndeligt. Han har senere sagt, at han tog afvisningerne som en chance for at komme videre med sin tænkning.

Der var simpelthen ikke plads til den kristne tro, hvis den hidtil herskende filosofi havde ret. Verden kunne i så fald ikke være Guds, det var udelukket. Så hvad enten Løgstrup kunne blive dr.theol. på det eller ej, kunne han ikke bare holde op med at have det som et problem og et problem for tanken. Og han kunne jo heller ikke bare holde op med at tænke, han, den “fødte tænker”. Hans lidenskab for tænkning og hans kristne skabelsestro har været lige uomgængelige. I ham kunne de to ting ikke skilles ad. Og sådan blev det ved at være hele hans liv.

Apropos Frithiof Brandt! Ved skæbnens ironi kom han og Løgstrup senere til at sidde i bedømmelsesudvalg sammen. Det var ved nybesættelsen af professoratet i filosofi ved Aarhus Universitet i 1954.

KAPITEL 2: ANSATSER

Romance og ægteskab

Som nævnt: i mellemtiden var Løgstrup – i februar 1936 – blevet sognepræst på landet, i to små sogne, *Sandager-Holevad* på Vestfyn.

I 1933-34, da han studerede i Freiburg i Sydvesttyskland, gik han til forelæsninger hos den ovenfor nævnte Martin Heidegger. Han havde skrevet det banebrydende værk, *Sein und Zeit* (Væren og tid). Det var udkommet i 1927, og siden havde han været den store star på den filosofiske himmel, og også i dag regnes han for en af forrige århundredes to-tre største tænkere.

Der strømmede studerende til fra ind- og udland, deriblandt en henrivende ung kvinde fra Berlin på 19 år, *Rosemarie Pauly* (1914-2005). Hun havde lige taget studentereksamen og var begyndt at studere filosofi. Hun havde familie, hun kunne bo hos i Freiburg, og var i øvrigt vistnok nærmest blevet forvist dertil af sin far. I Verdenskrigens helvede havde han mistet det moralske hold i sig selv. Datteren kunne ikke forlige sig med hans livsform, bl.a. fordi hun ville beskytte sin mor. Det endte i voldsom konflikt, så han ikke længere ville have hende boende derhjemme.

Det har både for hende og for Løgstrup været med blandede følelser, de har overværet Heideggers forelæsninger – som hun i øvrigt snød sig ind til; der var adgangsbegrænsning. Heidegger var netop sprunget ud som gløden- de nazist, og partiet havde indsat ham som rektor for universitetet, hvor han havde indført nazihilsen ved timernes begyndelse og i en periode optrådte i SA-uniform ved sine forelæsninger.

De to traf hinanden ved nogle fællesarrangementer for tyske og udenland- ske studerende. Begge kom til at grine ad en munk, der gjorde en komisk